

ЎТМИШГА НАЗАР

1 МАХСУС СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР 1

LOOK TO THE PAST
SPECIAL ISSUE 1

ТОШКЕНТ-2023

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Агзамова Гулчеҳра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент кимё - технология институти

Дорошенко Татьяна Ивановна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент,
Азербайджон давлат
иқтисодиёт университети

Гофоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат университети

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қариш муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Теймураз Ахалмосулишвили
тарих фанлари номзоди, профессор,
Телави давлат университети

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Эшов Боходир Жўраевич
тарих фанлари доктори, профессор
Қариш давлат университети

Махкамova Надира Рахмановна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент ахборот технологиялари
университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент,
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Фанлар академияси

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Джоробекова Айнуэр Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Қозоғистон дипломатия академияси

Рахмонкулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Расулов Абдуллажон Нуриддинович
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Санкт-Петербург Тарих институти

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор,
Қозоғистон давлат тарихи институти

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор,
Қозоғистон Миллий университети

Хайдаров Муродилла Махмудалиевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Алнева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Санпова Камола Давляталиевна
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

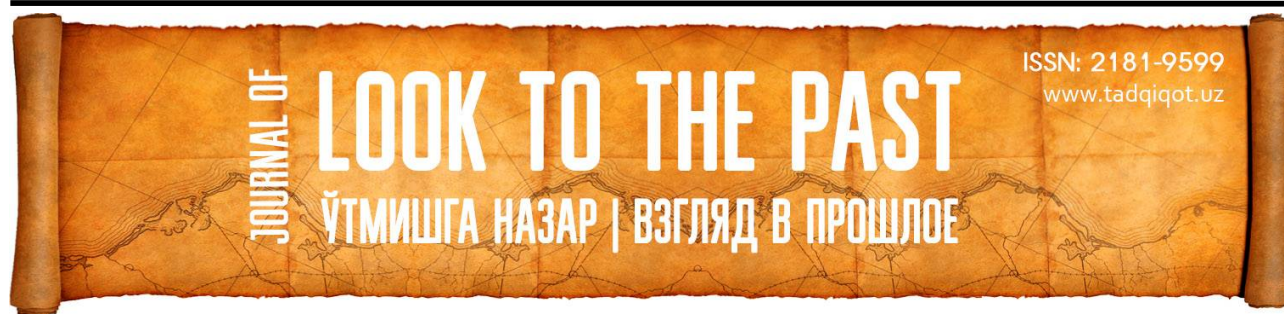
Иноятова Диларам Маниглиевна
Тарих фанлари доктори (DSc)
Ўзбекистон Миллий университети

Одилов Абдор Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Толибоева Нодира Одилжоновна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон
жаҳон тиллари университети

1. Валишер Элмуродович Абиров ЎЗБЕК ХАЛҚИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ: ИЛМЙ-НАЗАРИЙ ЁНДАШУВЛАР ВА МУНОЗАРА.....	5
2. Жалолиддин Тухташевич Аннаев ЎРТА АСРЛАР ДАВРИ ТАРМИТА-ТЕРМИЗДА БУДДАВИЙЛИК.....	13
3. Феруза Парходовна Атамуратова ҚАДИМГИ ВА ЎРТА АСРЛАР ДАВРИДА ТАРМИТА-ТЕРМИЗ.....	21
4. Мунаввар Абдурашид қизи Атамйрзаева МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА БУХОРО АМИРЛИГИДА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ МАСАЛАЛАРИНИНГ ТАДҚИҚ ЭТИЛИШИ.....	28
5. Рашидахон Муқимовна Аҳмедова ЎЗБЕКИСТОН ШИФОБАХШ ЖОЙЛАРНИ ТАДҚИҚ ЭТИШДА ИЛМЙ ЭКСПЕДИЦИЯЛАР ВА ИЛМЙ-ТАДҚИҚОТ ИШЛАРИНИНГ ФАОЛИЯТИ ТАРИХИ....	35
6. Рашидахон Муқимовна Аҳмедова ТУРКИСТОН ТАБИЙ РЕСУРСЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ИЛМЙ ЙЎЛГА ҚЎЙИЛИШИ.....	40
7. Дилафруз Аҳмедова Хусан қизи МАКТУБЛАР МАНБА СИФАТИДА.....	46
8. Oхunjon Axmat o'g'li Boboqulov MUSTAQIL KONGO DAVLATINING SSSR BILAN DIPLOMATIK ALOQALARI (davriy matbuot gazetalari tahlili asosida).....	53
9. Феруза Хаятовна Бобожонова БУХОРОДА МАКТАБ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ТАРИХИ (XIX АСР ОХИРИ-XX АСРНИНГ БИРИНЧИ ЯРМИ).....	58
10. Omon Olimjonovich Gadayev MUSTAQILLIK YILLARIDA SAMARQAND VILOYATINING DEMOGRAFIK TARIXI.....	65
11. Дилорам Зияева МАРКАЗИЙ ОСИЁДА ЎРТА АСРЛАРДА ЮЗ БЕРГАН УЙЎНИШ. ВАТАНДОШЛАРИМИЗНИНГ ЖАҲОН ТАМАДДУНИГА ҚЎШГАН ҚИССАСИ.....	71
12. Farxod Sobirovich Ziyayev TURKISTONDA MUSTABID SOVET TUZUMIGA QARSHI QUROLI HARAKAT.....	77
13. Ubaydulla Mamat o'g'li Ismoilov SUYURLITEPA YODGORLIGI O'RNIDAGI SHAHARNING TARIXIY NOMI XUSUSIDA MULOHAZALAR.....	84

14. Baxtiyor Safarovich Nazirov JADID VAKILLARINING AHOLINI SOG‘LOMLASHTIRISH BORASIDAGI QARASHLARI.....	109
15. Рустам Абдуваид ўгли Неъматов ТУРК ХОҚОНЛИГИ ДАВРИДА ХОРАЗМ ВОҲАСИ ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ ТАРИХИНИНГ ЎРГАНИЛИШИ.....	114
16. Дилорам Сангирова ЎРТА АСР ДАВЛАТЧИЛИК РАМЗЛАРИ СЎЗ ВА ТАСВИРДА.....	120
17. Lyudmila Mixaylovna Sokolova ANDIJON, NAMANGAN, FARG‘ONA VILOYATLARIDAGI HUNARMANDLAR USTOZIGA BAG‘ISHLANISH MAROSIMINING IBTIDOSI HAQIDA.....	130
18. Фазилат Нормуродовна Тургунова СИРДАРЁ ВИЛОЯТИ МУСИҚАЛИ ДРАМА ТЕАТРИ ФАОЛИЯТИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ.....	142
19. Баходир Босимович Тўйчибоев ҚОЯТОШ ЁДГОРЛИКЛАРНИ САҚЛАШ ВА ФОЙДАЛАНИШ MASALALARI ХУСУСИДА.....	147
20. Раъно Нортўхтаевна Тўхтаева ЎЗБЕКИСТОНДА ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИДАН Кейинги ИҚТИСОДИЙ ҲАЁТ...154	154
21. Dilshod Inomjon o‘g‘li To‘xtasinov NORIN VA QORADARYO ORALIG‘I HUDUDLARINING MANBASHUNOSLIK TAHLILI VA UCHTERA-2 YODGORLIGINING ARXEOLOGIK JIHATDAN O‘RGANILISHI.....	159
22. Mansur Xayrullayevich Fayzullayev XIX АСР ОХИРИ – XX АСР БОШЛАРИДА ТУРКИСТОННИНГ ИЖТИМОИЙ- ИҚТИСОДИЙ ҲАЁТИГА ДОИР MASALALARНИ ЎРГАНИЛИШИ ТАРИХШУНОСЛИГИ.....	170
23. Rashid Mamatkulovich Xolmurodov TARIXIY O‘LKASHUNOSLIK FANINI O‘RGANISHDA SHAROF RASHIDOV MUZEYI MANBALARIDAN FOYDALANISH.....	177
24. Tuyg‘un Rajabovich Ernazarov TURKISTON GENERAL GUBERNATORLIGIDA BOJXONA XIZMATINING TASHKIL ETILISHI VA UNING FAOLIYATIDAN LAVHALAR (Rossiya imperiyasi va Xitoy aloqalari misolida).....	182
25. Бахтиёр Эргашевич Юлдашев, Светлана Владимировна Темирова ЗАРДУШТИЙЛИКНИНГ МУҚАДДАС КИТОБИ “АВЕСТО”ДА СИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ҚАРАШЛАР.....	187
26. Алишер Яркулов АРХЕОЛОГИЯ МЕРОСИ ОБЪЕКТЛАРИНИ МУЗЕЙЛАШТИРИШ ТУРЛАРИ ВА УСУЛЛАРИ ХУСУСИДА.....	195
27. Abdurahmonova Nodiraxon Xusnutdinovna HUQUQIY MADANIYAT VA DEMOKRATIYA: IJTIMOIIY FALSAFIY YONDASHUVLAR VA KONSEPSIYALAR.....	202

Baxtiyor Safarovich Nazirov,

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b.dots.

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti.

Denov, O'zbekiston.

b.nazirov@dtpi.uz

JADID VAKILLARINING AHOLINI SOG'LOMLASHTIRISH BORASIDAGI QARASHLARI

For citation: Bakhtiyor S.Nazirov, THE VIEWS OF JADID REPRESENTATIVES ON THE HEALTH CARE OF THE POPULATION. Look to the past. 2023, Special issue 1, pp.109-113

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8072215>

ANNOTATSIYA

Chorizm mustamlaka davrida maktab va madrasalarda jismoniy tarbiya darslari bo'lmagan. Jismoniy mashq bajarish, hatto serharakat o'yinlar o'ynashga ham ruhsat etilmagan. Shunga qaramasdan, xalq o'zlarining milliy o'yinlarini tashkil qilishni davom ettirdi. Kurash, poyga, uloq, darbozlik, akrobatika, harakatli o'yinlar keng tarqaldi. Xalq o'z udumlari va an'analarida kurash, ot o'yinlari, qilichbozlik, darboz, poyga va turli harakatli o'yinlardan foydalanganlar. Bu tadbirlar yoshlarni kuchli bo'lishi, Vatanni sevish, kasbni egallash va uddaburonlikka chorlagan. Buning amalga oshirishda Turkistonda ishlagan ko'plab pedagog ziyolilar, ayniqsa, jadidlarining xizmatlari beqiyos bo'ldi. Maqolada vatanimiz tarixida mustamlaka sharoitida milliy xalq o'yinlari, turli jismoniy mashqlar va o'tkazib kelingan bellashuv, musobaqalarning mahalliy xalq o'rtasida saqlanib qolishi, jadid vakillarini aholining, xususan yosh avlodning jismoniy tarbiyasiga bo'lgan munosabatlari haqida qisqacha to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: kurash, darbozlik, akrobatika, harakatli o'yinlar, «Turkiy gulison yohud axloq», «Jamiyati hayriya».

Бахтиёр Сафарович Назиров,

Доктор философии по истории (PhD), и.о.доц.

Деновский институт предпринимательства и педагогики.

Денов, Узбекистан.

b.nazirov@dtpi.uz

ВЗГЛЯДЫ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ ДЖАДИДОВ НА ЗДРАВООХРАНЕНИЕ НАСЕЛЕНИЯ

АННОТАЦИЯ

В колониальный период царизма в школах и медресе не было уроков физкультуры. Не разрешается заниматься физическими упражнениями, даже играть в подвижные игры. Несмотря на это, народ продолжал устраивать свои национальные игры. Широкое

распространение получили борьба, гонки, акробатика, трюки, акробатика, экшн-игры. Народ использовал в своих обычаях и традициях борьбу, конные игры, фехтование, фехтование, скачки и различные подвижные игры. Эти мероприятия побуждали молодых людей быть сильными, любить страну, приобретать профессию и быть смелыми. Несравненными в осуществлении этого были многие педагогические интеллигенты, работавшие в Туркестане, особенно джадиды. В статье рассматриваются национальные народные игры, различные физические упражнения и состязания, проводившиеся в колониальных условиях в истории нашей родины, сохранение состязаний среди местного населения, отношение современных представителей к физическому воспитанию населения, особенно молодежи, поколения, кратко рассмотрены в статье.

Ключевые слова: кураш, дарбозлик, акробатика, игры подвижные, «Туркий гулистон ёхуд ахлоқ», «Жамияти хайрия».

Bakhtiyor S.Nazirov,
Doctor of philosophy (PhD) in
historical sciences, associate professor.
Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy.
Denov, Uzbekistan. b.nazirov@dtpi.uz

THE VIEWS OF JADID REPRESENTATIVES ON THE HEALTH CARE OF THE POPULATION

ABSTRACT

There were no physical education classes in schools and madrasas during the colonial period of Tsarism. It is not allowed to do physical exercise, even to play active games. Despite this, the people continued to organize their national games. Wrestling, racing, tumbling, stunts, acrobatics, action games became widespread. The people used wrestling, horse games, fencing, fencing, racing and various action games in their customs and traditions. These events encouraged young people to be strong, to love the country, to acquire a profession and to be brave. Many pedagogic intellectuals who worked in Turkestan, especially Jadids, were incomparable in the implementation of this. In the article, the national folk games, various physical exercises and competitions held in colonial conditions in the history of our homeland, the preservation of competitions among the local people, the relationship of modern representatives to the physical education of the population, especially the young generation, are briefly discussed in the article. raised.

Index Terms: Kurash, darbozlik, acrobatics, movement games, «Turkiy gulison yohud axloq», «Jamiyati hayriya».

1.Dolzarlighi:

O'zbekiston mustaqilligi sharoitida sobiq Ittifoq davrida nashr etilgan o'quv qo'llanmalar va turli manbalarni o'iganishda xolisona va tanqidiy yondashishni taqozo etmoqda. Milliy xususiyatlarimizni kamsitish, aholining jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanishini ta'minlashda bir tomonlama yondashganlik hodisalari tanqidiy ravishda ifoda etilmagan. Sobiq ittifoq davrida Turkiston o'lkasidagi tarixiy voqeliklar ataylab buzib ko'rsatildi.

Chorizm mustamlaka davrida maktab va madrasalarda jismoniy tarbiya darslari bo'lmagan. Jismoniy mashq bajarish, hatto serharakat o'yinlar o'ynash ham ruhsat etilmagan. Shunga qaramasdan, xalq o'zlarining milliy o'yinlarini tashkil qilishni davom ettirdi. Kurash, poyga, uloq, darbozlik, akrobatika, harakatli o'yinlar keng tarqaldi. Navro'z, hosil bayrami va boshqa udumlaiga bag'ishlangan xalq sayllari hamda katta to'ylarda polvonlarning bellashuvi, mohir chavandozlarning chaqqonligi, darboz o'yinlari, arqon tortishish, tosh ko'tarish kabi o'yin va namoyishlari hammani hayratga solar va juda qiziqarli bo'lgan.

Markaziy Osiyo hududida yashagan ajdodlarimizdan meros qolgan juda ko'p boy manbalar mavjud. Bunday tugamas boyliklar orasida jismoniy madaniyat alohida ahamiyat kasb etadi. Jismoniy madaniyat insonlarni bolalikdan sog'lom qilib o'stirish, ularning jismoniy va madaniy

kamolotini ravnaq toptirishi, sog'lom turmush kechirish, mehnat qobiliyatini oshirish, uzoq umr ko'rishga ko'maklashuvchi muayyan faoliyatdir. Bunda otda turib kamondan o'q otish, nayza sanchish, kurashish, piyoda yugurish, to'siqlardan o'tish, an'anaviy urf-odatlar, ommaviy sayllarda harakatli o'yinlarni tashkil qilish kabi murakkab mashqlarni bajarganlar. Turli janglarda bu qurollardan mohirona foydalanganlar.

Xalq o'z udumlari va an'analarida kurash, ot o'yinlari, qilichbozlik, darboz, poyga va turli harakatli o'yinlardan foydalanganlar. Bu tadbirlar yoshlarni kuchli bo'lishi, Vatanni sevish, kasbni egallash va uddaburonlikka chorlagan.

Markaziy Osiyoda asosan kurash turlari va chavandozlik sport sifatida shakllangan bo'lib, musobaqalar halq bayramlari, milliy sayillar va turli tantanalarda tashkil qilingan. Askarlar harbiy-jismoniy tayyorgarligi milliy jismoniy tarbiya shakllari yordamida amalga oshirilgan va mamlakatni jasurona himoya qilish yo'lida ko'p asrlar davomida to'plangan tajribalar umumlashtirilgan.

2. Material va tadqiqot usullari:

Tadqiqot olib borish jarayonida tarixiy-qiyosiy, muammoli-xronologik, ob'ektivlik, tizimli tahlil, manbaviy, qiyosiy-mantiqiy tahlil, xolislik kabi usullar yordamida jadid vakillarining aholini sog'lomlashtirish borasidagi qarashlari va amalga oshirgan ishlariga oid birlamchi hujjatlar tahliliga tayangan xolda atroflicha tadqiq etildi.

1. Tadqiqot natijalari:

XIX asrning ikkinchi yarmida Toshkent, Samarqand va Farg'onada hukm surgan Turkiston general-gubernatorlik hududida jismoniy madaniyat rus madaniyatining tarkibiy qismi bo'lib kelgan va dastavval mahalliy milliy madaniyat bilan uzviy bog'liq bo'lmagan. Shu yillar davomida Turkistonda zamonaviy sport turlari joriy etilmay kelgan va mahalliy millatga mansub aholi tarkibidan etakchi sportchilar etishib chiqmagan. Turkiston general-gubernatori mahalliy millat vakillarining sport jamiyatini tuzishga qat'iy qarshilik qilgan. [1]

XIX asr oxiri – XX asrning boshlarida Turkistonda milliy ziyolilarning ma'rifatparvar jadidchilik harakati (arabcha **jadid** – yangi) vujudga kelib, ular tomonidan yangi maqomga hos maktablar tashkil qilingan. Jadidchilar dasturi ta'lim tizimini islohot qilishga qaratilgan bo'lib, quyidagi vazifalarni o'z oldiga qo'ygan edi: yoshlarga amaliy ahamiyatga ega bo'lgan bilimlarni berish; ta'lim sohasida, musulmon maktablaridan farqli o'laroq, o'qitishning yangi zamonaviy shakllarini qo'llash. Yangi usul maktablarida o'rta asr individual o'qitishdan sinflardagi dars tizimiga o'tilgan. Sinflarda geografik haritalar, globuslar va boshqa ko'gazmali qurollar paydo bo'lgan, darslar orasida tanaffuslar kiritilgan, o'quvchilarni urib jazolash bekor qilingan.

Shunga o'hshash barcha o'zgarishlar katta ahamiyatga ega bo'lgan. Biroq bu maktablarda ham jismoniy tarbiya darslari muntazam o'tkazilmagan, faqatgina tanaffuslarda o'qituvchilar rahbarligida harakatli o'yinlar tashkil qilingan.

Taniqli o'zbek pedagogi va olimi Abdulla Avloniy Toshkent shahrida, mayda hunarmand-to'quvchi oilasida dunyoga kelgan. XX asr boshlarida O'zbekistonning ijtimoiy-siyosiy hayotida va pedagogik fikrlarning rivojida Abdulla Avloniy alohida o'rin egalladi, butun faoliyati davrida u o'z xalqiga xizmat qiladigan komil insonni yetishtirish, uning ma'naviyatini shakllantirishga alohida e'tibor bergan.

A. Avloniy «Usuli jadid» maktablari uchun 4 qismdan iborat «Adabiyot yohud milliy she'rilar» hamda «Birinchi muallim», «Turkiy gulison yohud axloq», «Ikkinchi muallim», «Maktab gulistoni» kabi darslik va o'qish kitoblari yaratdi. «**Turkiy gulison yohud axloq**» asari axloqiy va ta'limiy tarbiyaviy asardir. Asarda insonlarni yaxshilikka chaqiruvchi, yomonliklardan qaytaruvchi ilm-axloq haqida fikr yuritiladi.

Abdulla Avloniy bola tarbiyasini nisbiy ravishda quyidagi 4 bo'limga ajratdi:

1. «Tarbiyaning zamoni»;
2. «Badan tarbiyasi»;
3. «Fikr tarbiyasi»;
4. «Axloq tarbiyasi» [10].

«Tarbiyaning zamoni» bo'limida tarbiyani yoshlikdan berish zarurligini, bu ishga hammani: ota-ona, muallim, hukumat va boshqalarning kirishishi kerakligini ta'kidlaydi. «Al-hosil tarbiya

bizlar uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidur» deb uqtiradi. Tarbiya xususiy ish emas, milliy, ijtimoiy ishdir. Har bir xalqning taraqqiy qilishi, davlatlarning qudratli bo'lishi avlodlar tarbiyasiga ko'p jihatdan bog'liq, deb hisoblaydi Avloniy.

Tarbiya zurriyot dunyoga kelgandan boshlanib, umrning oxiriga qadar davom etadi. U bir qancha bosqichdan – uy, bog'cha, maktab va jamoatchilik tarbiyasidan tashkil topgan. Avloniy tarbiyaning doirasini keng ma'noda tushuntiradi. Uni birgina axloq bilan chegaralab qo'ymaydi. U birinchi navbatda bolaning sog'ligi haqida g'amxo'rlik qilish lozimligini uqtiradi.

Avloniyning fikricha, sog'lom fikr, yaxshi axloq, ilm-ma'rifatga ega bo'lish uchun badanni tarbiya qilish zarur. «Badanning salomat va quvvatli bo'lmog'i insonga eng kerakli narsadur. Chunki o'qumoq, o'qutmoq, o'rganmoq va o'rgatmoq uchun insonga kuchli, kasalsiz jasad lozimdir». [10]

A.Avloniy badan tarbiyasi masalasida bolani sog'lom qilib o'stirishda ota-onalarga murojaat qilsa, bolani fikr tomondan tarbiyalashda o'qituvchilarning faoliyatlariga alohida e'tibor beradi.

Abdurauf Abdurahim o'g'li Fitrat Buxoro shahrida tug'ilgan. «Fitrat» Abduraufning adabiy taxallusi bo'lib, bu so'z tug'ma tabiat, tug'ma iste'dod degan ma'noni anglatadi.

XX asr boshida butun Sharqda bo'lgani kabi Buxoroda ham ijtimoiy fikr taraqqiyotida jiddiy uyg'onish boshlanib, jadidchilik harakati keng yoyiladi.

Amir istibdodining og'irligi Buxoro jadidlarini maxfiy jamiyat tuzishga majbur qildi. Buxoroda jadidlar «Yosh buxoroliklar» nomi bilan ish olib bordi. A. Fitrat mana shu harakatning rahbarlaridan biri edi. Yosh buxoroliklar o'z faoliyatlarining boshlarida yangi usuldagi maktablar ochib ularda boy hamda kambag'allarning bolalarini o'qitdilar.

Abdurauf Fitrat 1909-yili «Jamiyati hayriya»ning ko'magida Turkiyaga o'qishga ketadi. 1913-yil 4 yillik o'qishdan so'ng Fitrat Turkiyadan Buxoroga qaytib keladi. U Turkiyadan ilg'or qarashlar bilan qaytgan edi. Fitrat 1916-yili «Oila» nomli falsafiy asarini yozadi. Fitrat 1922-23-yillarda Buxoro Xalq Respublikasidan Germaniyaga, Turkiyaga talabalar yuborish, u yerdagi ilg'or Yevropa ta'lim-tarbiyasi, ilm-fan, texnika sirlarini o'rganish, yangi Buxoro Xalq Respublikasi va Turkistonda maorif va madaniyatni rivojlantiruvchi mahalliy kadrlar tayyorlash tashabbuskori va tanlovchilaridan biri bo'ldi. Leningrad Davlat Dorilfununi 1924-yili Fitratga o'zbek va tojik mumtoz adabiyotlari namoyondalari to'g'risidagi tadqiqotlari uchun professorlik unvonini beradi.

A.Fitratning «Rahbari najot» asari ham to'la ravishda ta'lim-tarbiya masalalariga bag'ishlanadi. Ayniqsa, asarning uchinchi bobi oila, bola tarbiyasi, axloq-odob mavzulariga bag'ishlangan bo'lib, bu masalalar hozirgi davrda ham katta ma'rifiy ahamiyatga egadir.

Fitrat ota-onaning vazifasi o'z bolalarini yetuk kishilar qilib tarbiyalashlari zarurligini, bunda ayniqsa, 3 tarbiyaga:

1. Jismoniy tarbiya – salomatlik;
2. Aqliy tarbiya – sog'lom fikrlilik;
3. Axloqiy tarbiya – axloqiy sano, ya'ni axloqiy poklikka e'tibor berish kerakligi ta'kidlangan.

[5].

Abdurauf Fitrat jismoniy tarbiyaga, kishining salomat va baquvvat bo'lib tarbiyalanishiga alohida ahamiyat bergan. U bolani tug'ilmasdan burun, ona qornidaligidanoq tarbiyani boshlash kerak, chunki shu 9 oy muddatda farzand ona qoni bilan tarbiyalanadi, deb uqtirgan. Keyinroq bola tug'ilgandan keyin Fitrat bolalarning toza havoda bo'lishlari, atrof, tabiat go'zalliklaridan estetik zavq ola bilishlariga ham ahamiyat beradi.

Fitrat bolalarning jismoniy tarbiyasida turli harakatli o'yinlar katta o'rin tutishini ham aytib o'tadi. Ota-onalarga o'z bolalarining shunday o'yinlar bilan mashg'ul bo'lishlarini ta'minlashlarini maslahat beradi. U bu o'yinlar orqali bolaga hayotni o'rgatish, aqliy va axloqiy tarbiya ham berish mumkin, asosiysi bolani jismonan chiniqtirish, deb biladi. Fitrat yana bolalarning sog'lom, jismonan yetuk bo'lishlari uchun tozalikning ahamiyati juda kattaligini tushuntirib, bolalarga shaxsiy gigiyena qoidalariga amal qilishni o'rgatishni alohida ta'kidlab o'tadi.

Abdurauf Fitrat bunday ta'lim va tarbiyani, bolalarga yaxshi sharoitlar yaratib, ularning salomatliklari va yashashlari uchun g'amxo'rlikni faqat jadid maktablari berayotganini, lekin hukmron doiralar bu maktablarga qarshi chiqish bilan birga ular olib borayotgan ilg'or ta'lim-tarbiya usullariga ham qarshi chiqayotganini, bu maktablarni kofir maktabi deb, ularni faoliyat ko'rsatishga

qo'ymayotgannini ko'rsatib o'tadi. Shu bilan birga, eski maktablarda buning aksi bo'lib, bolalarning salomatliklari, ularning jismonan chiniqishlari uchun hech qanday sharoitlar yaratilmaganligini gapirib o'tadi.

Mustaqillik, demokratiya, ozodlik g'oyalari Fitratning butun faoliyati va barcha asarlari va maqolalarida bosh maqsad bo'lib qolganligi bilan hozirgi yoshlarimizga, ularning mustaqil O'zbekistonning rivojlantirishlarida ibrat-namunadir.

4.Xulosalar:

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ma'rifatparvarning jismoniy tarbiya to'g'risidagi ushbu g'oyalarini aholini sog'lomlashtirishda, jismonan barkamol avlod tarbiyasini yo'lga qo'yilishida kata ahamiyat kast etgan.

Jadid mutaffakirlarining ma'rifiy qarashlarida shaxsning shakllanishida jismoniy tarbiyaning o'rniga alohida e'tibor qaratilgan. Ularning fikricha, inson uzoq yashashi va baxtli hayot kechirishi uchun butun a'zosi salomat va quvvatga ega bo'lishi lozim. Bola jismonan sog'lom bo'lsa, uning ilm o'rganishi va o'qishi ham oson kechadi. Jumladan, ularning jismoniy tarbiya to'g'risidagi qarashlarida bolaning jismonan sog'lom bo'lishida turli harakatli o'yinlar va jismoniy mashqlarning ahamiyati, harakatli o'yinlarning bolaning aql-farosati va ilmining rivojlanishiga, axloqiy tarbiyasiga ta'siri, salomatlik uchun kurash dinning ham talabi ekanligi haqida ta'kidlab o'tilgan.

Iqtiboslar/Сноски/References:

1. Abdumalikov R., Eshnazarov K. Ajdodolar jismoniy madaniyati tarixini urganish masallari T. 1993 yil
2. Abdumalikov R., A. Akromov O'zbekistonda jismoniy madaniyat va sport tarixini urganish masalalari. T. 1994 yil
3. Алексеев Н. М., Организация работы в объединенных коллективах физической культуры, М., 1971.
4. Abdumalikov R., Yusupov T. T., Akramov A. K., «Jismoniy tarbiya xarakatini kengaytirish yo'llari», T., Meditsina; 1988
5. Axatova D.A. Abdurauf Fitratning ma'rifiy-pedagogik qarashlari. 13.00.01-Pedagogika nazariyasi va tarixi. Ped.fan.nom. ilmiy darajasini olish uchun diss,-T, 1998.
6. Borshin N. A., Is'hoqov M. F.— O'zbekiston komsomolining jumhuriyatda jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish bo'yicha faoliyati, (1924—1974 yillar).— Toshkent, «Yosh gvardiya», 1975.
7. Nazirov, B. (2020). Ўзбекистонда жисмоний маданият ва Спорт тарихини (XX аср—XXI аср бошларида Сурхон воҳаси мисолида) ўрганишнинг долзарблиги. Scienceweb academic papers collection.
8. Nazirov, B. (2022). O'zbekistonda jismoniy madaniyat va sport tarixi. Scienceweb academic papers collection.
9. Safarovich, N. B. (2022). Distribution of Modern Sports in Central Asia in Colonial Conditions (Late XIX and Early XX Centuries) Spread of Modern Sports in Middle Asia Under Colonial Conditions (End of the XIX Century-Beginning of the XX Century). CENTRAL ASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HISTORY, 3(12), 21-29.
10. Ro'ziqulovich, A. Q. (2023). ABDULLA AVLONIY «TURKIY GULISTON YOXUD AXLOQ» ASARINING TARBIYAVIY AHAMIYATI. PEDAGOG, 1(5), 10-12.
11. Eshnazarov J. Jismoniy madaniyat tarixi va boshqarish. T.: 2008.

ЎТМИШГА НАЗАР

1 МАХСУС СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР 1

LOOK TO THE PAST
SPECIAL ISSUE 1

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000